

קונטרס

וְשֵׁמֶת שְׁמוֹ אַבְרָהָם

יבואו בו כמה דברי תורה בענייני חג הסוכות
שנאמרו בקהל עם במסיבות מצווה בעת 'שמחת בית השואבה'
לרגל יומא דהילולא (כ' תשרי אושפיזא דיוסף צדיקא) של
כ"ק מרן אדמו"ר הרה"צ
מורנו ורבנו רבי **אברהם ישכר** זצלה"ה

מראדזין

ונלוו אליו עובדות וסיפורי קודש מאת כ"ק מרן זלה"ה
כפי שנכתבו והועלו על הכתב בשנים שלאחר פטירתו
וכן מדור "זיכרונות" לתיאור 'נס ההצלה' המופלא של
כ"ק מרן זצוק"ל מעמק הבכא בשנות הזעם
כפי שסופר על ידי הרה"ח ר' מרדכי [מוטל] רייכמן ז"ל
שזכה להיות שליחא דרחמנא בנס ההצלה
ובזכותו נשאר ניר לבית ראדזין לאחר החורבן

יוצא לאור במהדורה מורחבת בס"ד
לרגל יומא דהילולא הי"ז של מרן זצוק"ל
על ידי מכון "תפארת ראדזין"
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פה בני ברק ת"ו, מוצאי שנת השמיטה, תשפ"ג

תוכן הענינים

- 2.....מילות מליין.....2
- 3....."והיו עיניך רואות את מורידך".....3
- 4.....שמחת בית השואבה ויומא דהילולא חול המועד סוכות תשע"ז.....4
- 10.....שמחת בית השואבה ויומא דהילולא חול המועד סוכות תש"פ.....10
- 16.....'שמים וארץ יעידו...' [כתבה מחיי כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל].....16
- "יסוד יסרני י-ה" – נס ההצלה של כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל בשנות המלחמה
יחד עם חסידו הנאמן הרה"ח ר' מרדכי [מוטל] רייכמן זצ"ל ביערות פולין.....26
- תולדות ראשית התפתחות חסידות ראדזין בארה"ק ת"ו, תחת הנהגתו של
כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל (א).....33
- 36.....קטע ממכתב קדשו של כ"ק מרן זצוק"ל בימי בראשית בארה"ק.....36
- 38.....קטע מתוך ספר "אֶחָרֵי המבול".....38

יוצא לאור על ידי

מכון "תפארת ראדזין"

להוצאת והפצת ספרי ותורת

רבותינו הקדושים זצ"ל זי"ע

מאיזביצא ראדזין

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

©

כל הזכויות שמורות

א ק ד מ ו ת מ י ל י ן

בסייעתא דשמיא אנו מוציאים בזאת לאורה זה הקונטרס 'וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אֲבְרָהָם' לרגל יומא דהילולא קדישא של כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצלה"ה, החל ביום ש"ק כ' תשרי יום ה' דחול המועד סוכות [בארץ ישראל, ובחול"ל יום ד' דחול המועד].

שמו של הקונטרס נקבע על פי מאמר התפלה "אתה הוא ה' האלוקים אשר בחרת.. והוצאתו מאור כשדים, ושמת שמו אברהם". כפי עניינו כן הוא, היות שמקום מרכזי נתייחד בו לספר לדורות גודל נס ההצלה של כ"ק אדמו"ר מרן רבנו אברהם ישכר זצוק"ל, בעל ההילולא, שברוב רחמיו וחסדיו ובהשגחה פרטית ממש, נשאר לנו לפליטה גדולה מתבערת החורבן 'אור כשדים' וכבשן האש של ימינו, לאחר חרון אף ה' שנשפך על עדת הקודש קהל חסידי ראדזין בערי פולין, שהיו מסולתה ומשמנה של החסידות, ת"ח ולומדי תורה מופלגים, חסידים ואנשי מעשה, בעלי תריסין ובעלי קבלה, בעלי בתים נכבדי ארץ, יראים ושלמים, גודרי גדר ועומדים בפרץ, ובראשם משיח ה' נלכד בשחיתותם הלוא הוא פארנו והודנו כ"ק מרן אדמו"ר הגאון הקדוש רבנו שמואל שלמה זצוק"ל הי"ד, שנפל שרוד על קידוש השם ביום המר כ"ט אייר [ערב ר"ח סיון] תש"ב לפ"ק, בגטו ולודובה, ושם חלקת מחוקק ספון.

והיה העולם שמם, וכל לבב דווי במשך כמה שנים, עד שארי עלה מן הגולה, הוא כ"ק מרן רבנו הגדול זי"ע, ששימש בינתיים במשך כמה שנים בעטרת הרבנות בקהילה קדושה 'סוסנובצה' שבפולין, עיר כהונת אביו הגאון הקדוש רבי ישעיה זצ"ל שנהרג ג"כ על קידוש השם באותו היום ובאותה השנה שנספה מרן זצלה"ה, ער"ח אייר תש"ב, לאחר שהובל מעיר רבנותו בראש קהל עדתו למחנה ההשמדה אושוויץ. אלה מזבחות זכור, אלה עקידות זכור. ארץ ארץ אל תכסי דמם.

בשנת תשי"ב עלה כ"ק מרן זצוק"ל מן גולת אמריקה לארץ הקודש, לאחר שהשתקע שם במשך כמה שנים לאחר החורבן, לפי הזמנת ורצון שרידי אנשי קהילתו סוסנוביץ. בשנה שלאחר מכן הוכתר כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל על ידי שיירי חסידי ראדזין בארץ ישראל, וביניהם זקנים וישישים שעוד זכו להסתופף בצל כבוד קדושת מרן הגאון הקדוש בעל "אורחות חיים" זצוק"ל 'בעל התכלת' ומחבר "סדרי טהרות". הכול קיבלו מרותו באהבה וביותרת הכבוד, כראוי לשארית וניר היחידי שנשאר לפליטה מחצר הקודש של עדת חסידי ראדזין, הן בתור חתנא דבי נשיאה של כ"ק מרן הגאון הקדוש בעל "תפארת יוסף" זי"ע, והן וביותר בתור מי שזכה ועמד לימין קדשו של כ"ק מרן רבנו שמואל שלמה הי"ד אדמו"ר האחרון, ושימש כזרוע אריכתא שלו בכל פעולות הקודש הן בנשיאות ישיבות הקדושות "סוד ישרים" דראדזין, ובכל ענייני החסידים, ואף גם לרבות בימי עברה וזעם שכל השנים לא משה ידו מתחת ידו עד שעת העקידה ממש בעיר וולודובה. כאן יסופר לראשונה כיצד ניצל מרן זצוק"ל בניסי ניסים ממש, והייתה זו מן ההשגחה הפרטית שבזכות כ"ק מרן זצ"ל הוא הגבר הוקם על לקומם ההריסות לאחר החורבן. זי"ע. – המערכת

”וְהָיוּ עֵינָיֶךָ רְאוּת אֶת-מִזְרִיחַ...”

(ישעיה ל, ב)

דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א

בשמחת בית השואבה וסעודת יומא דהלולא של כ"ק
מרן אדמו"ר זצ"ל – אור לכ' תשרי תשע"ז

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר פֶּפֶת תְּמָרִים וְעֵנָף
עֵץ־עֵבֶת וְעֵרְבֵי־נָחַל... [ויקרא כג, מ]

איתא במדרש¹ בזה הלשון:

"פְּרֵי עֵץ הָדָר – אלו ישראל: מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך
ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים.

"פֶּפֶת תְּמָרִים" – אלו ישראל: מה התמרה הזו יש בו טעם ויש בו ריח,
כך הם ישראל, יש שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.

"וְעֵנָף עֵץ־עֵבֶת" – אלו ישראל: מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך
ישראל יש שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה.

"וְעֵרְבֵי־נָחַל" – אלו ישראל: מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך
הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים.

ומה הקדוש ברוך עושה להם? לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה:
יקושרו כולם אגודה אחת, והן מכפרים אלו על אלו. ואם עשיתם כך,
אותה שעה אני מתעלה... ואימתי הוא מתעלה? כשהן עשויים אגודה
אחת, שנאמר² "וְאֶגְדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יִסְדָּה". לפיכך משה מזהיר לישראל
"וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן!"

עד כאן – לשון המדרש.

ויש להבין בדברי המדרש כדלהלן:

ראשית כל, מה חילוק יש בין עניין "טעם" לעניין "ריח", עד שבאנו לכלל
הבחנה זו?

¹ ויקרא רבה, סדר אמור, פרשה ל סימן מ.
² עמוס ט, ו.

וביותר צריך להבין – הלוא לפי הדמיון שהמדרש נותן יוצא, שעניין "טעם" רומז לתורה, ואלו עניין "ריח" רומז למעשים טובים. ולכאורה לפי הבנת השכל, צריך להיות ההיפך: שהרי "ריח" הינו כידוע חוש רוחני יותר מן "טעם", שהרי הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף³. ויותר נכון היה אפוא להמשיל עניין "ריח" ל"תורה" דווקא שכולה רוחניות – מאשר ל"מעשים טובים", שנעשים בפעולות ידיים ומתאימים יותר לעניין של "טעם"⁴??

עוד יש לדקדק קצת, במה שהמדרש מכנה קיום המצוות בשם "מעשים טובים", ולכאורה מן הנכון היה לכנות זאת בשם "מצוות", או כמופיע פעמים בדברי חז"ל "מצוות-ומעשים טובים"? ובכלל: מילא אדם שיש בידו "מעשים טובים" והוא מקיים מצוות, אלא שאין בידו "תורה" – ניחא שהוא נזכר כאן, משום שאף כי חסר לו "תורה" וידיעתו ועסקו בתורה הינו מעט ודל, מכל מקום יש לו שכר טוב, כיוון שעל כל פנים הינו יהודי כשר ונאמן במצוות, אלא שהוא זקוק עדיין לכפרה על שום שאינו 'בן תורה' ואינו מקיים מצוות תלמוד תורה, שנועדה לקיים בידי כל יהודי. אבל מי שיש בידו תורה ואין בו מעשים טובים, הרי באם נפרש הדבר כפשוטו שאין בידו אלא 'תורה' לבד מבלי קיום מצוות – הרי זה אינו בגדר 'שומר תורה ומצוות' ומה בצע בלימודו, הלוא הלומד שלא על מנת לקיים גדול עונו מנשוא שהוא יודע ריבונו ומתכוון וגו', וכבר ידועים דברי רבי יוסי שבגמרא⁵ "כל האומר אין לי אלא תורה, אף תורה אין לו!" איך אפשר אפוא לכוללו, בין הסוגים הנזכרים כאן??

ונראה לומר בס"ד בפירוש המדרש – כדלהלן. ועל ידי זה יובנו דברי המדרש ויתיישבו כל הקושיות:

הנה בפשיטות ניתן ליישב ולבאר, ש"מעשים טובים" שאמרו אין הכוונה לשמירת המצוות, שמכך אין מדובר כאן. אלא המדרש מדבר פה על 'מעשים טובים' שאדם עושה מעצמו בכדי להיטיב עם הבריות – כגון צדקה וחסד, הכנסת כלה, שעוזר ומסייע לבני אדם בגוף ובממון, וכדומה. ובאמת, כל יהודי מצווה עליו להיות אוחז בזה וגם מזה אל יניח ידו, אלא שהאחד הינו מסוגל יותר להקדיש עצמו לתורה, ואלו האחר חננו השם יתברך בכוח להיות עוזר ותומך, אבל פשיטא שגם זה הינו חייב בלימוד תורה כפי יכולתו, ואלו הלומד תורה שלפעמים מזדמן לפניו מצוות חסד שאפשרית שתקיים רק בו, אז בוודאי עליו להניח לימודו בשביל מצווה זו, שאי אפשר לעשותה בידי אחרים

³ ברכות מג, ב.

⁴ וכבר הקשה כן בפירוש "עץ יוסף" על המדרש, עיין שם שנדחק בתירוץ.

⁵ יבמות קט, ב.

ועל זה אמר במדרש, שיש בני אדם מישראל שיש בהם תורה, כלומר שהם בעלי תורה ומתייגעים בתורה, אבל אינם מביטים ומתעסקים בעזרת לזולת. ואין הכוונה שאף כאשר נדרש מהם להשתתף במעשה צדקה אינם נענים חלילה, אלא הכוונה שאינם מקדישים זמנם לזה, ולכאורה אפשר שתהיה כלפיו תביעה כלשהי במישור זה. וכן להיפך, במי שמקדיש עצמו למעשים טובים ואין בידו תורה כלל, שכמובן לא יצא ידי חובתו כלפי שמים וכמבואר.

והנה, חילוק שבין הרגשת טעם לבין הרגשת ריח הינו מבואר כנזכר, שבעוד חוש הריח מוחש לאדם אף למרחוק, הנה בחוש הטעם לעומת זאת אי אפשר שיחוש בו אדם אלא בעומד קרוב ממש, לאחר שאוכלו בעת שמכניס המאכל לתוך פיו ולועסו, אבל אם לא כן, לא ירגיש טעם המאכל כלל כמובן.

*

זהו אפוא גם ההבדל בין מעלת התורה, לבין מעלת מעשים טובים, אצל בני אדם.

שכן במעשים טובים שאדם מיטיב עם הזולת, שמו הטוב נודף למרחקים והכול יתנו לו כבוד ויקר בשל כך. משום שטבעם הטוב של מעשים הללו מוכר וידוע לכל, וכל הבריות מכירות שהן נצרכות לפעמים להן. ודומה בעניינו ל"ריח", שמי שעושה מעשים טובים הכול מתבשמים מריחו הטוב, ואף מי שלא נזקק כלל לטובות ההם, ואפילו מי שאינו מכיר את בעל הטובה כלל.

אכן בבעלי תורה לעומת זאת, אין מעלתם ניכרת מרחוק או כלפי חוץ, שכן על זה וכיוצא בו נאמר⁶ "וְחִכְמַת הַמִּסְפֵּן בְּזוּיָהּ". רק מי שזוכה בעצמו לטעום מן טעמה המתוק ומנופת צוף התורה, ושומע בעצמו דברי תורה מתוקים מדבש ונופת צופים בבחינת "טַעְמוּ וְיָדְעוּ כִּי טוֹב ה'"⁷, הוא אשר ירגיש בטוב טעמו ונפשו מתפעלת מכוח התורה שהיא משמחת לב ומאירת עיניים, וכמו שנאמר "הַחִכְמָה תִּחְיֶה בְּעֲלִיָּהּ"⁸. בכך אפוא דומה בעל תורה לעניין של טעם, על דרך שנאמר "וְחִכְמָה בְּיַד הַטוֹב"⁹.

והנה לפי דברים הללו ידמה לכאורה לאדם, כי מעלת "מעשים טובים" עדיפה ועולה על מעלת "התורה" כביכול, שכן מעשים טובים טיבם מורגש מרחוק, ואלו תורה אינה מורגשת אלא מקרוב בלבד, ורק למי שטועם הימנה כנזכר.

⁶ קהלת ט, טו.

⁷ תהלים לד, ט.

⁸ קהלת ז, יב.

⁹ שיר השירים ז, י.

אכן באמת כל בר דעת יסכים, כי אין בכך מן האמת כלל – מסיבה פשוטה:

שכן נכון הדבר כי "ריח" הטוב מורגש מרחוק והוא נודף למרחקים, בניגוד לעניין של טעם. אכן בידוע גם, שאי אפשר לאדם לחיות על פי הרגשת "ריח" ניחוח למרחוק בלבד, מבלי כל אוכל כלל! ואפילו יריח אדם כל היום וכל הלילה כל ריחות הטובים שבעולם, אין בהם כדי לתת חיות לגופו כמובן – אלא צריך האדם להכניס דבר מאכל דווקא לתוך פיו, שהוא עניין של טעם. זה האוכל שבפיו ששייך בו עניין "טעם", רק הוא מקיים את הגוף במאכלו, ואפילו יהא אדם מחוסר חוש הריח – מכל מקום יוכל לחיות בשופי גם באופן כזה על ידי מאכלים שהינם מסוג נותן טעם, וכאמור.

והנה התורה נמשלת כידוע לעניין מאכל ומשתה, כמאמר הכתוב "לִכְּוֹ לַחֲמוֹ בְּלַחְמֵי וְשֵׁתוֹ בַּיַּיִן מְסַכְּתֵי"¹⁰, והיא מזינה את האדם במזון רוחני כמו שאומרים אנו בתפילת ערבית "פִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאַרְךְ יָמֵינוּ", שכן מבלי תורה אין קיום לעולם כלל ואין קיום רוחני לאדם. ואפילו מי שעוסק במעשים טובים, מבלי תורה כלל אין לעצמו קיום, ולא תגיע לנשמתו כל חיות פנימית אמיתית.

ממילא מובן לפי זה טעם מה שאמרו במדרש בנוגע לשתי קבוצות אלו, אשר יש בהם טעם ואין בהם ריח זהו מי שיש בידו תורה ואין בידו מעשים טובים, ואלו קבוצה השנייה שיש בהם ריח אבל אין בהם טעם זה הולך על אלו שיש בהם מעשים טובים (=ריח) ואין בהם תורה (=טעם). ועל כך אמרה תורה "יהיו כולם באגודה אחת, ואז יבואו אלו ויכפרו על אלו!" כדברי המדרש. והבן.

*

והנה אמרתי בס"ד להוסיף נקודה אחרת ודרך נוספת בהבנת עניין זה, שהתורה נמשלת ל"טעם" ואלו מעשים טובים הנמשלים ל"ריח".

הן בידוע הדבר כפי שהזכרנו, שחוש הריח הינו חוש רוחני, יותר מאשר חוש הטעם, כמו שאמרו חז"ל¹¹ על הפסוק "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהִלָּל יְהוָה"¹², איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף? הוי אומר, זה הריח! אבל חוש הטעם הגוף נהנה ממנו, כי המאכל הינו גשמי והופך בעצמו לחלק של גשמיות בגוף.

¹⁰ משלי ט, ה.

¹¹ ברכות מג, ב.

¹² תהלים קג, ו.

ויש לומר, שכאן רמז לנו בעניין עבודת השם הנצרכת לאדם בעולם.

כידוע ישנם אנשים, אשר חושבים בדעתם שאי אפשר לעבוד את השם כי אם בעניינים שברוחניות גרידא, כגון בתורה ותפילה, או לפחות במעשים טובים כגון להיטיב עם הבריות וכדומה – אבל בענייני גשמיות של אכילה ושתייה גרידא, או בעסקי העולם, באלה לא שייך לשיטתם לעבוד את הבורא יתברך בהם, כי הריהו עוסק בצורכי גשמיות שבהן אין שייך לכאורה עניין של מצווה, ויש בהם רק עניין סיפוק תאוות הגוף וצרכיו הגשמיים בלבד.

אצל בני אדם אלה, מתחלק אפוא סדר היום שלהם לשני חלקים שונים, שאינם נוגעים כלל אחד בחברו: חלק האחד – הינו חלק תורה ותפילה, הליכה לבית הכנסת שחרית וערבית והשתתפות בשיעורי תורה וכדומה, שזהו חלק הרוחני שבאדם. ואלו חלקו האחר, זהו ההתעסקות בצורכי הגוף כגון אכילה ושתייה, וענייני משא ומתן ומקח וממכר וכדומה, שאין בהם שום עניין של קדושה לדידם אלא סיפוק צורכי הגוף בלבד, ותו לא.

אבל ישנה קבוצה של בני אדם, שיודעים את האמת המבוארת בדברי חז"ל ובספרים הקדושים, שלפיה אף בצורכי גשמיות כביכול ודברי הרשות ניתן ויש לעבוד בהם את ה', על ידי שיהא מכוון בהם לתכלית 'עבודת הבורא', היינו כדי שיהיה גופו בריא וחזק לעבודת האלוקים, ותהיה רוחו טובה עליו מתוך שבח והודיה תמידית אל השם יתברך ויקבל בני אדם בסבר פנים יפות. נמצא אפוא שבכך הינו עובד את בוראו תמיד כמאמר הכתוב "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעָהוּ"¹³ וכמבואר בשולחן ערוך¹⁴. זוהי למעשה דרך הטובה והישרה לפני אדם בעולמו, ובאופן זה הינו מקבל שכר כפול ומכופל על מעשיו, היינו הן מעשיו ברוחניות והן מעשיו בגשמיות כביכול, שכן הכול נהפך אצלו לעניין 'עבודת השם' כאמור.

זהו שהשוו חז"ל בני אדם שבשתי הקבוצות הללו:

אלה האנשים מישראל העובדים את השם יתברך רק במצוות ובמעשים טובים בלבד, אשר הם סבורים שבדברי הרשות אי אפשר לעבוד בהם לבורא יתברך – המה נדמים כבני אדם שיש בהם ריח ואין בהם טעם, כלומר אין הם מכירים במעשים טובים רק בדברים הנוגעים אל הנשמה, בבחינת ריח אשר רק הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף. מאידך, אותם בני אדם שהם "בעלי תורה" והם יודעים מדרך התורה האמיתית, שלפיה אף בענייני גשמיות ניתן וצריך

¹³ משלי ג, ו.

¹⁴ אורח חיים, סימן רל"א (=הסימן תחת הכותרת "שכל כוונותיו יהיו לשם שמיים")

לעבוד את ה', והמה מחשבים בכוונה לשם שמים בעת מאכלם ומשתם, המה מכונים "יש בהם טעם", כי הם מקדשים גם את חוש הטעם הגשמי שבאדם.

למעשה ברור הדבר, כי שני סוגי עבודות אלו, שניהם נצרכים להיות קיימים באיש ישראל: הן עבודת ה' בבחינת "ריח" שהינו אך רוחני בלבד, והן עבודת ה' בבחינת הגשמיות לשם שמים, שהינה בבחינת "טעם" וכאמור. אבל האחד בלעדי השני לא יספיק כשלעצמו כמובן. וזה שאמר המדרש דלעיל "שיהיו שניהם מתאגדים ביחד, ויבואו אלו ויכפרו על אלו".

*

עניין של קידוש הגשמיות ודברי הרשות, מוצאים אנו אותו במפורש במצוות "סוכה", וכמו שאמרו חז"ל¹⁵ "כיצד מצוות סוכה? אוכל ושותה בסוכה, ישן בסוכה, מטייל בסוכה" וכו', לקיים מה שנאמר "תִּשְׁבוּ" – כעין "תדורו".

כמו שמקובל מפי הצדיקים זי"ע שאמרו, אשר לא נמצא כזאת בשום מצווה בתורה שיהא אדם נכנס לתוך המצווה עם הגוף הגשמי כולו, ואפילו עם מנעליו שלרגליו ("שְׁטִיּוֹל" = מגפיים) כמו במצוות "סוכה", שהרי שם שמים חל על הסוכה¹⁶, ועם זאת מותר ואפילו מצווה אדם להכניס כל צורכי הגשמיות שלו לתוך הסוכה ממש, וזאת בעצמו הינו קיום מצוות סוכה. זהו ממש בבחינת "יש בו טעם ויש בו ריח", שכן בעצם האכילה ושתייה עצמן, מקיים האדם מצוות הבורא יתברך, שציווהו לישב בסוכה באופן 'כעין תדורו'.

*

התאספנו כאן חסידים ואנשי מעשה, אנשי שלומנו וידידינו, לרגל יומא דהלולא של כ"ק אאמו"ר זצללה"ה, אשר יחול אי"ה בשבת קודש הבעל"ט, ביום אושפיזא דיוסף צדיקא קדישא, וסימנא מילתא שנפטר ביום מיוחד זה.

מי שהכיר את כ"ק אבא מארי זצ"ל מקרוב יודע, שלמרות גדולתו העצומה בתורה ובחסידות, שהיה ממש כלי מלא וגדוש על כל גדותיו, וכן אצילות מידותיו הטהורות ונפשו האצילה, מכל מקום היה בורח ומתרחק מן הכבוד ודרכו לא הייתה בסופה ובסערה, בבחינת 'לא ברעש ה'". לא היה עסקו במפעלים כבירים ורועשים, ואי לכך מי שהיה חפץ להכירו לא היה שייך להרגיש טיבו מרחוק אלא להכירו מקרוב ממש. אלה שלא זכו לעמוד בד' אמותיו לא הכירוהו ולא ידעוהו כלל, כי איש אלוקים מתהלך בינותינו ולא

¹⁵ סוכה כח, ב.

¹⁶ סוכה ט, א.

ידעו מגדלותו כלל, שהיה בבחינת "טעם" שהזכרנו לעיל, שרק חך הטועם אומר "לי, לי". שכן רק מי שזכה להתקרב אליו וליהנות מפירותיו המתוקים ולעמוד על טיבו, לשמוע הימנו דברי תורה וחסידות ונועם שיחו, הוא נתבשם מגדלותו בכל התורה כולה, ומגודל חסידותו וענוותנותו, מחוכמתו העמוקה ומן אצילותו המופלאה שפיעמה באישיותו הסגולית והנדירה.

כזה היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שכל מחמדיו טבועות וגנוזות.

יעזור השם יתברך, שנזכה לקיים תורה ומצוות כראוי, ונזכה לחתימה טובה. וזכותו הגדולה של כ"ק מרן אאמו"ר הרה"צ זצללה"ה בעל ההלולא, יגן עלינו ועל כל המקושרים אליו בחיים חיותו וכן בדרכיו הקדושות שזהו המשך החיים שלו בבחינת "צדיקים במיתתם קרויים חיים".

אמן כן יהי רצון!

דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א

בסעודת שמחת בית השואבה חול המועד סוכות תש"פ

לרגל יומא דהילולא של כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע

סוכה כ: משנה

"הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו.. אמר רבי שמעון, מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המיטה בסוכה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים, ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה? לפיכך ישן הוא תחת המיטה. ולפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו" [=רש"י: ולפי דרכנו למדנו. כלומר, אף על פי שלא אמר לנו לשם לימוד, אלא לשיחת חולין בעלמא שהיה משתבח בעבדו לבדיחותא בעלמא, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו], ע"כ.

ובגמרא¹⁷:

"תניא, אמר רבי שמעון, משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים, למדנו שעבדים פטורים מן הסוכה, ולמדנו שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. ולימא 'מדבריו' של רבן גמליאל? מילתא אגב אורחא קמ"ל, כי הא דאמר רב אחא בר אדא ואמרי לה אמר רב

¹⁷ דף כא, ב.

כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל נושא מדברות קדשו בבית החסידים ראדזין בחיפה, ארץ ישראל (בקצה מצד ימין נראה הרה"ח ר' השל כץ ז"ל גבאי ביהח"ס)

אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב, מניין שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד? (=רש"י: 'משיחתו' לשון שיחת חולין ושמחה. דאי אמרת "מדבריו" לא שמעינן מיניה שתהא שיחת חולין צריכה לתן בה לב ללומדה, אבל השתא אשמעינן דצריך להטות אוזן אף לשיחתו, שאף היא סופה להבין בה דברי תורה. "מדבריו" משמע דברי תורה שהוא מתכוון ללמדן לתלמידים, ע"כ), שנאמר¹⁸ "יְעֲלֶהוּ לֹא יְבוֹל" (=רש"י: דבר קל שבו) - ע"כ.

ויש להבין:

מדוע הוצרכו חכמים להשמיענו זאת דווקא במעשה של טבי עבדו של רבן גמליאל, והרי בעצם דיוק הוא בלשון הכתוב "יְעֲלֶהוּ לֹא יְבוֹל" כמובא בגמרא, ואף מבלי מעשה רבן גמליאל היינו צריכים ללמוד כך?

ונראה בס"ד, שאפשר להבין זאת, על פי דברי תוספות שמביא מן הירושלמי¹⁹ (לעיל כ: ד"ה ראיתם), שכתב שם וזה לשונו:

¹⁸ תהלים א, ג.
¹⁹ לעיל כ, ב ד"ה וראיתם.

12 "עבד כשר היה. כדאיתא בפרק שני דברכות²⁰ (=שם במשנה):
וכשמת טבי עבדו של רבן גמליאל, קיבל עליו תנחומין, והקשו
בגמרא, אף שאין מקבלים תנחומין על העבדים, ותרצו, שאני
טבי שאינו כשאר העבדים, אלא כשר היה).

"ובירושלמי תני, שהיה (טבי עבדו של רבן גמליאל) מניח תפילין,
ולא מיחו בידו חכמים. ופריד: מחלפא שיטתיה דרבן גמליאל!
[פירוש, לפי ששנינו בברייתא, טבי עבדו של רבן גמליאל היה
נותן תפילין, ולא מיחו בידו חכמים] כלומר, אף שעבד פטור
ממצוות עשה שהזמן גרמא כאשה], וכא [הכא] מיחו בידו
חכמים מלישב בסוכה? [=תוספות: שהרי היה ישן תחת המיטה]:
ועיין בקרבן העדה לפני משה, שם].

"ומשני [בירושלמי], שהיה עושה כן כדי שלא לדחוק את
החכמים שהיו ישנים בסוכה [=פני משה וקרבן העדה: כלומר,
שלא נכנס תחת המיטה מפני שמיחו בו חכמים, אלא כדי שלא
ידחק את החכמים היושבים שם. היינו, שהוא בעצמו עשה כך
שלא לדחוק את החכמים היושבים שם, ושיהא להם מקום
מרווח בסוכה].

"ופריד: אם שלא לדחוק את החכמים, יישב לו חוץ לסוכה:
ומשני: רוצה היה טבי עבדו של רבן גמליאל לשמוע דברי
חכמים [=קרבן העדה: בתוך הסוכה, הלכך היה מוכרח לשבת
תחת המיטה שלא לדחוק את החכמים].

עד כאן דברי הירושלמי, כפי המובא בתוספות.

*

ואמרתי בס"ד, כמה ניתן ללמוד הנהגה טובה, מטבי עבדו של רבן גמליאל.

הנה זה שהיה מניח תפילין אינו חידוש כל כך, אף שפטור מן התפילין, מה
ממנו יהלוך אם יניח תפילין לחומרה? וכמו שאמרו בדומה לזה²¹ במיכל בת
שאול, שהייתה מניחה תפילין, אף שאשה פטורה מן התפילין. ורב עמרם
חסידא²² ורב יהודה²³ שהיה מניח ציצית על כנפי כסות אשתו, כמבואר
בגמרא.

אכן זה שהיה טבי דחוק עצמו לשמוע דברי חכמים, ולא סתם דחוק, אלא
היה מוכן לשם כך לשכב תחת המיטה ולהתאבק בעפר רגלי תלמידי חכמים
'פשוטו כמשמעו' - ובמקום דחוק ולחוץ במשך כל הזמן כמו תחת המיטה.

²⁰ טז, ב.

²¹ עירובין צז, א.

²² סוכה יא, א.

²³ מנחות מג, ב.

וכל זאת על שום מה? בשביל לשמוע דברי חכמים! ועוד, שהרי יכול היה להידחק בסוכה בין כל הנוכחים באופן הרגיל, ולא תחת המיטה? ומשמע שמעצמו עשה כן כדי שלא לדחוק את החכמים, וכמו שפירש בקרבן העדה, כדי שיהיה להם מקום נוח ומרווח, ולא שבלי זאת לא היה להם מקום כלל, שעל זה לא היה ר"ג משתבח בו כלל על מה שישן תחת המיטה. היינו, שרצה להרוויח דברי תורה, אבל לא רצה בשביל זה לגרום דוחק לחכמים אפילו כמלוא הנימה, כדי שלא יעלה על חשבון מישהו מן החכמים ותלמידיהם.

אכן אמרתי בס"ד, להוסיף עוד דיוק משמעותי לכאורה. שכן במשנה משמע, שלא היה זה בשעות היום אלא בשעות הלילה, כדרך אנשים הישנים על מיטתם בלילה. שהרי לא אמר 'ששכב' תחת המיטה, אלא 'ישן' תחת המיטה!

ואפשר לפי העניין, שהיה זה בשעות לילה מאוחרות בזמן של "בשכבך", ובאו אלו החכמים והיו מתעסקים בתורה והלכה בסוכתו של רבן גמליאל במשך שעות הלילה (שהוא היה נשיא הדור ובאו לקבל פניו ברגל כנודע). והוא טבי עבדו של רבן גמליאל, לפי שהיה רוצה לקלוט דברי חכמים, ושמא גם יהיו משוחחים ביניהם בדברים כאלה שהינם בבחינת "שיחת חולין של תלמידי חכמים" שאף מהם אפשר ללמוד מעשה רב כמאמר "תורה היא וללמוד אנו צריכים"²⁴ [=כי בדברי תורה גרידא מה היה אכפת להם לחכמים אם הוא נמצא שם או לא] - הלכך היה מתחבא ביניהם כביכול לישן תחת המיטה ועושה עצמו כישן, ואולי אף נרדם לבסוף, אך ביקש על כל פנים לשמוע דברי חכמים עד עת שיירדם בשנתו, ממילא לא השגוחו בו חכמים בנוכחותו שהרי ישן הוא.

אבל באמת מה שעשה היה, מכיוון שחפץ לקלוט לא זו בלבד דברי התורה שלהם, אלא גם השיחת חולין שלהם ביני לביני כביכול, אף משיחות הללו לא היה רוצה לאבד אפילו טיפה אחת, ועשה אזנו כאפרכסת לשום לב לכל תיבה היוצאת מפיהם. ועל כל זאת היה מוכן להיכנס תחת המיטה ולהקשיב משם לדבריהם, בין אם נאמר שידעו בו חכמים בשעת מעשה, או שרק אחר כך נתגלתה להם עובדת שהייתו שם. על כל פנים, מכל זאת אנו נוכחים לדעת גודל תשוקתו של טבי עבדו של רבן גמליאל לכל הגה של דברי תורה, ואף לשיחת חולין של חכמים שצריכה לימוד, כפי שלמדו בגמרא אחר כך.

הלכך בזה המקום ובזו השעה דווקא, נתחדש לן על ידי אמירתו של רבן גמליאל, ש'שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד'. היינו, משום שלבטח היה זה הפלא ופלא בעיני חכמים, בעת שגילו לפתע פתאום את עבדו של רבן גמליאל כשהוא 'ישן' תחת המיטה בסוכה והיה מקשיב לשיחות שלהם, ואוליהיה זה בשעה שביקש לצאת משם או אולי מקודם לכן, ובכדי להמתיק העניין ולבוא להגנתו של טבי עבדו שעבד כשר היה כמבואר, הדגיש רבן גמליאל את גדולתו של טבי שהיה 'ישן' תחת הסוכה בכדי להורות בכך

²⁴ ברכות סו, א. (=יעו"ש הכול)

כי עבדים פטורים מן הסוכה, ומכאן באו אחר כך בגמרא לזה הלימוד כמבואר.

ואמרתי בס"ד להוסיף בדרך רמז, על פי מה שאמרו חז"ל הקדושים "יפה שיחתם של עבדי אבות מתורתם של בני²⁵", ולמדו זאת כידוע מאליעזר עבד אברהם. ויש לומר, שזהו הרמז במה שהבליעו בלשונם "יפה שיחתם של עבדי אבות" מכיוון שעל ידי שיחתן אפשר ללמוד בתורתן של בנים, כלומר על ידי שהם יודעים לתת לב לשיחת חולין של תלמידי חכמים, וכמו שאנו מוצאים כאן שדבר זה נתחדש ובא לעולם על ידי עבדי אבות שהוא טבי עבדו של רבן גמליאל (=ובספרי הגר"ח פלאגי מבואר²⁶ כי טבי היה אליעזר עבד אברהם בעצמו, שעליו מכוונים דברי חז"ל האמורים 'יפה שיחתן' וגו'. עיין מה שביאר בעניין לפי זה). וזה פרפרת נאה, ודוק.

עומדים אנו היום ביומא דהילולא של כ"ק אאמו"ר הרה"צ זללה"ה, שנפטר בחג הסוכות.

כמה נאים הדברים הללו כד עסקינן בדמותו הגדולה של כ"ק אבא מארי זצוק"ל, שהיו תמיד שפתותים שושנים נוטפות מור, בדברי תורה או במעשי החכמים ותלמידיהם. שהיה בעצמו מגזע קדושים וטהורים, צדיקים ואדמו"רים מנהיגי עדת קודש, וכל ימיו ישב בין החכמים והתאבק בעפר רגלם ולא זזה ידו מידם, וקלט מתמצית מידותיהם וצוף נועם אמרם, אם היה זה 'בראדזין', או היה זה 'בקרימילוב' או 'ברדומסק', ואף אופן דיבורם ושיחתם בבחינת "שיחת תלמידי חכמים". לכן היו כל דבריו מתוקים מדבש ונופת צופים, דברים מלאים טעם באוזני שומעיהם, לבד בינה יתירה שהייתה בדעת קדשו.

ושמא על כגון זה איתא בשם חז"ל²⁷ 'אמרו על רב שלא שח שיחת חולין מימיו'. ולכאורה, הכיצד אפשרי כזאת בילוד אישה, שלא יהא שח אפילו שיחה קלה מימיו, אף בקיצור היותר אפשרי?? אכן לפי המבואר יש לומר, שאף שיחת חולין ההכרחי שהיה שח מימיו, לא היה זאת מעולם בגדר "חולין" בעלמא, רק היה ספוג ברמזים ודברי תורה מתחילתן ועד סופן, ודוק.

[ועיין בספר הקדוש 'אורחות חיים' (שם דף סו), שכתב בעניין שלנו בזה הלשון:

"היינו שהיה ידוע ומפורסם שאין בשיחתו של רב דבר לבטלה אלא מלא דברי תורה, שהרגיל עצמו שאף בשיחת צרכיו יהיה דבש וחלב תחת לשונו, ועל כן למדו התלמידים הוראה מכל דיבור קל שיצא מפיו... ובזה נתבאר לן סוגיה במנחות²⁸ כל היכא דיתיב רב לא סגי ליה בלא הוראה, ופרש"י, דכולי עלמא בעי מיניה, ע"ש.. וזה כוונת

²⁵ בראשית רבה, פרשה ס, סימן ח.

²⁶ בספר 'נפש החיים' [מערכת הסמ"ך], ובספר 'זכירה לחיים' [סדר פרשת 'אמור'].

²⁷ בתשובת הגאונים המכונה 'עשר מילין דחסידותא דהוה נהוג בהון רב' (=נדפס בסוף ספר 'אורחות חיים' עם פירוש מרן רבנו הגדול זי"ע).

²⁸ יג, ב.

שמים וארץ יעידו..

ק. בן-ציון

יגיד עליו רעו. יש וקטעים עלומים מסיפורי גדולי עולם, נחשפים כמו בדרך אגב, תוך כדי עיסוק בעניין אחר, נוסח "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר".

מהסיפורים המופלאים שליוו את יהדות פולין, היה המעשה ביהודי עלום-השם, שהתנדב לממן בכספו את שיפוץ בית-העלמין העתיק בקראקא. תנאי התנה, כי בבוא יומו ייקבר ליד בעל "מגלה עמוקות". מאחר והיה צעיר לימים, סבר ראש החברה קדישא כי דיה לצרה בשעתה, והסכים לתנאי.

לאחר כמה חודשים, שבק התורם חיים. ראש החברה קדישא חרד לקברו ליד ה"מגלה עמוקות", והטמינו בקבר אחר.

בלילות הבאים, בא אליו המנוח בחלומו וקבל על הפרת ההבטחה. משבא הדבר אל רב העיר, הגאון רבי יואל סירקש בעל "בית חדש", הורה להזמין את הנפטר לדין תורה. העמידו קרשים בחדר בית הדין, ומעבר למחיצה נשמע קולו של הנפטר בתביעתו כמו שהיה בחיים. ביקש ממנו הב"ח לומר לו מי הוא, למען יוכל לפסוק אם הוא ראוי להיטמן אצל בעל "מגלה עמוקות". אולם הנפטר סירב. אז פסק הב"ח, כי באין יודעין מי הוא, יחפרו קבר ליד ה"מגלה עמוקות" ויפתחו גם את קברו של הנפטר. ואם הוא ראוי – יעבור בעצמו.

ואכן למחרת, מצאו כי הנפטר עבר אל חלקת הקבר אשר רכש ליד בעל "מגלה עמוקות". ציווה הב"ח להציב עליו מצבה ולחקוק עליה "יגיד עליו רעו".

בידוע, שאין קושרים מספד על אדמו"רים. והנה, מתוך דברי הספד נרגשים שנשא הרבי מראדזין, בהיותו כבן תשעים, על אחד מחבריו לפעולות ההצלה הרוחנית בפולין העשנה לאחר החורבן, נשמע מכללא על עצמו, דברים השופכים אור על עוצמת שגב מסירות-נפשו להציל יהודים ולקרבתם.

כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצ"ל במהלך שיחת קודש
בעת סעודת יומא דהילולא [ד' טבת] בבית מדרשו שבקרונהייטס נ. י.

כ"ק מרן זצ"ל במעמד 'קידוש לבנה' במוצאי יום כיפור
בחצר בית מדרשו בבני ברק

וכאן אנו חוזרים בבת ראש, יותר משבעים שנה אחורנית, אל הימים הנוראים שאחרי החורבן.

הרבי, אשר נותר בחיים לאחר שרשרת של ניסים גלויים ופלאיים, שריד כמעט בודד מכל משפחתו המפוארת והרוממה, שב אל עירו סוסנובצה (סוסנוביץ) שבפולין, שם החל לכהן כרב ואב"ד, על כסאו של אביו הגאון הקדוש רבי ישעיה הי"ד, שכיהן עד המלחמה כרבה של העיר.

וזאת לדעת, כי 'סוסנובצה' הפכה באותה תקופה לעיר-מעבר, בה עברו אלפי פליטים, השבים מהגיהנום של אש - ממחנות ההשמדה והיערות ברחבי פולין.

רבה של סוסנובצה, שלימים בארץ הקודש הוכתר כאדמו"ר מראדזין, הפך להיות הכתובת המרכזית והמשען הרוחני לכל אחד ואחד מהפליטים. הוא לא היה מוכן לוותר על אף נפש יהודית ונאבק בחירוף-נפש לחלץ ילדי ישראל ממנוזרים, ולהבדיל מחינוך כפרני ב"גלות אצל יהודים" בקיבוצי "השומר הצעיר". בסוסנובצה הקים 'תלמוד-תורה' ו'שיבה' לפליטים ולילדיהם. דאג לכל ענייני היהדות, כמו לשחיטה כשרה ועוד. אף הקים בית-דין מיוחד להתרת עגונות, שאלה בוערת שהייתה חיונית כדי לאפשר לפליטים שאיבדו את משפחותיהם, להקים בית יהודי מחדש. הוא סידר אז קידושין לאלפי זוגות. את כל כספו עד פרוטותיו האחרונות, פיזר והוציא כדי לגאול ספרי קודש שהתגוללו תחת ידי הגויים בביזיון ובחרפה ואין חש למו.

השפעתו של הרב הייתה גדולה, הוא גם היה "בעל צורה" - עם זקן ופאות, משהו נדיר באותה תקופה בין היהודים פליטי חרב שהתענו תחת הקלגסים הנאצים ימ"ש, שהשחיתו כל זכר צורה יהודית רחמנא לצלן. עברו עליו חמש שנות סבל וייסורים, נדודים וסכנות, חלקן הגדול בין סבכי היערות, אך הוא לא נגע בזקן ובפאות, כשם שלא התגעל בטריפות. השארת הזקן והפאות הייתה כרוכה בסכנה גדולה, כי התופעה בלטה, ואפילו הכפריים בסביבה ידעו כי יש ביערות "ראבין" עם זקן ופאות, ורק נס היה שהעניין לא דלף החוצה אל הצוררים הנאצים.

מכל מקום אחרי סיום המלחמה, היה הרבי יחיד או לפחות מבין היחידים, שנשאר בפולין עם זקן ופאות הדורים, במשך כל חמש שנות המלחמה ראו אותו ופתאום נזכרו בדמות דיוקנו של אבא, בהדרת פניו של הרב דמתא, או בצורה הקדושה של האדמו"ר אשר הכירו.

אנו שוב מדלגים בחזרה לרגע בקפיצה קצרה אל ימינו אנו. כאשר שנים מספר לפני פטירת האדמו"ר, נפטר לבית עולמו, זקן ושבע ימים, אחד מעמיתיו הגדולים בעבודת הקודש, הוא הגאון רבי יצחק אייזיק ליעבעס זצ"ל, רבה של 'בייטום' שבשלזיה, ואחר כך בניו יורק, מגדולי הרבנים והפוסקים בארצות הברית ובעל שו"ת "בית אב"י". הביאו את ארונו מארצות הברית ארצה. מעניין לציין, כי הרב ליעבעס הורה בצוואתו, כי מיד לאחר פטירתו יודיעו לרבי מראדזין. הרבי, שהיה אז כבן תשעים שנה, נסע להלוויה ואף ביקש להשמיע כמה מילות פרידה, וכך הוא ביכה את רעו מהימים ראו רעה, והחלו להפריח ניצני טובה בקרב השרידים:

"שמים וארץ יעידו, על המבצעים שעשינו יחד בפולין" .. - ביניהן פעולות מסוכנות, להצלת ילדי ישראל מהמנזרים, מעשים שנעשו בחירוף נפש, תוך סכנת נפשות ממשית. חז"ל אומרים³², כי כאשר התכוננו ישראל לצאת ממצרים, קיימו את אשר נצטוו ועסקו בביזת מצרים 'וַיִּשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ'³³. אולם על משה רבנו נדרש הכתוב "חֲכַם-לֵב יִקַּח מִצֹּת"³⁴, כיוון שהוא עזב הכול ועסק בהעלאת ארונו של יוסף הצדיק, לשאת אותו ממצרים לקבורה בארץ ישראל.

"בימים הנוראים ההם, אחרי החורבן והשיממון, עמד רבי יצחק אייזיק והיה פועל ועושה יומם ולילה, לעזור ליהודים ולהשיבם אל אביהם, אל אבינו שבשמים. המצוות האלה ילכו לפניו בעולם האמת, עולם הגמול" ---

מה היו המצוות המופלאות, שעליהן רמז הרבי בקצרה בהספדו, וחלקן נודעו רק מפי בעלי המעשה?

רבה של סוסנובצה, נשא על שכמו את העול הרוחני והקיומי של השרידים שהתקבצו לעירו, בין אם היו אלה מבני העיר, ובין אם היו אלה פליטים שנקלעו לשם. והוא ידע כי חובה עליו לבנות את העולם הרוחני החרב. כמה רבנים דגולים היו עמו בעבודת הקודש: הרב ליעבעס, כאמור, הגאון רבי מנשה לברטוב, והגאון רבי שמעון גאבעל, רבה של קאטוביץ.

³² סוטה יג, א.

³³ שמות יא, ב.

³⁴ משלי י, ח.

דיוקן כ"ק מרן זצ"ל בימי חורפו
בעת שכיהן ברבנות בקהילת סוסנוביץ

אל תחטאו בילד

באזור התגלע מאבק מר על קבוצת ילדים יתומים, שרידים שנשארו בודדים וגלמודים מהוריהם וממשפחותיהם. העסקנים הציוניים ביקשו לקחתם תחת חסותם, ולהבעירם אל קיבוצי "השומר הצעיר" וכדומה. נשתמרו עדויות על רישומה של ישיבה נוקבת, בה השתתפו ד"ר יצחק גרינבוים מהציונים הכלליים, בראש קבוצת עסקנים חילוניים מצד אחד, ורבה של סוסנובצה בראש משלחת רבנים – מן העבר השני.

קם הרב מסוסנובצה, ודרש מנהמת ליבו:

"ראשית, אין לאיש רשות להוציא את הילדים האלה מרשות הוריהם. הורי כל הילדים האלה היו יהודים חרדים, יראים ושלמים. וכי משום שהרוצחים הנאצים ימ"ש הרגו את הוריהם באושוויץ וברגן בלזן, הפכו הילדים להפקר ולמשיסה, להפקיע אותם מרשות הוריהם ולעשות בהם כרצונכם"!

"שנית – אמר הרב מסוסנובצה – כשהוא מצביע על העסקנים החילוניים. הרי אתם כולכם למדתם ב"חדר", ואחרי כן עזבתם את מקור מים חיים והלכתם אצל בארות נשברים. אבל כלום החינוך שקיבלתם, מנע ממכם להיות מה שהנכם"..."

קם ד"ר גרינבוים והודה בפה מלא כי "הרב אנגלארד" צודק... הילדים הועברו לרשותו, והם גדלו כיהודים יראים ושלמים והקימו דורות של יראי ה'.

בסוסנובצה המשתקמת, קיבל בזרועות פתוחות כל יהודי. מאות יהודים פקדו את שערי הבתים המיוחדים לפליטים, והבתים הנפרדים לפליטות. ביניהם היו כאלה, שהשנים הארוכות בין ציפורני הרוצחים, עם כל הסבל והתלאה אשר מצאתם, הרחיקו אותם מאביהם שבשמים. היו בקרב הצוות אשר העלו ספקות וחשש מהשפעה לא חיובית על השרידים, ושאלו שמא יש למיין את המקבלים? אולם הרבי, בראייתו הרחבה ובאהבת ישראל שבערה בו טען, כי אי אפשר לבוא בטענות ליהודים שעניניהם ראו זוועות כאלה. ובכלל, גרס: "אני יודע כי בשעה שנחבאנו ביערות מאימת חיות-אדם הטורפות, כולנו היינו אחים ואחיות, מבלי לבחון את הרמה הרוחנית" .. -

ואכן, מהיחידים האלה, כולל החלשים והרופסים, יצאו חסידים ואנשי מעשה!

נושא אלומות הסכך...

כמובן שזה בא בדי-עמל. הרבי יגע ונתן נפשו לקרב כל אחד מהם. הוא עשה זאת בין-השאר, גם בדרכים מקוריות משלו. הנה, למשל, עדותו הנרגשת של יהודי פליט, כיום תושב בית-וגן:

"אחרי השואה והחורבן, הבטתי מסביבי, ונראה היה לי שכלום לא נשאר... הייתי בטוח שהכול נגמר. היו יהודים שחשבו שאין לאן לחזור, וסברו להיטמע חלילה בין הגויים..

והנה ערב סוכות, אני רואה את הרב הולך ברחובות 'סוסנובצה' וסוחב עמו סכך.. התברר, שזה היה רעיון שלו לסחוב סכך ברחוב, מקצה אחד של העיר עד לקצה השני, כדי שאנשים יראו, וילדים ישאלו: 'מה זה ועל מה זה?' כך יעורר אצלם שרידי זיכרונות, ואולי ייגשו אליו וישאלו... או-אז יאמר: 'אתה זוכר משהו? בוא אתי!...' "

"כן, באנו אתו, ושלי ושל צאצאי - משפחה גדולה ורחבה בלי עין הרע של יראי ה' - שלו!" ---

ויהודי אחר, המתגורר כיום בלוס-אנג'לס, מחזיק בכיפה המתנוססת על ראשו והוא אומר בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים, כי הוא היה אחרי המלחמה על סף המפתן בדרך החוצה, להיות חלילה-וחס גוי גמור! מי שהחזיר אותו אל השורשים ונטע אותו מחדש, היה הרבי, בסוסנובצה שבפולין. השורשים האלה העלו פרי הילולים: נכדיו של הפליט לומדים בישיבות בארץ ישראל!

העומד מצד החתן

והנה יהודי חסיד מחסידי ראדזין, שהקים אחרי השואה את ביתו בלודז'. הזמין את הרבי להיות מסדר הקידושין.

לעת סעודת החתונה, מצא הרבי כי החתן יושב עם הקרואים בחדר אחד, אבל יש גם חדר נוסף, שבו אסור לומר "שהשמחה במעונו", משום שלא סידרו שם 'עזרת נשים' כדת וכדין.

עמד הרבי ונשא דרשה מלהבות ליבו, קרא לחזור לדרכי אבותינו ואבות אבותינו, להשליך הלאה את כלי הטריפה ולהתחיל לחיות, ולחיות כיהודים!

האנשים מסביב שלא הכירוהו, אך דבריו עשו עליהם רושם כביר, החלו מתלחשים ושואלים: מי האיש בעל הצורה המדבר לפנייהם רתת? והוא השיבם "אני העומד מצד החתן"...

"בנק" בשותפות עם הרבי...

לרב דסוסנובצה היה חדר מגורים בעיר, אך הוא לא שמר אותו לעצמו... הגיע רב מסיביר שברוסיה עם משפחתו, והרב מסר לו את דירתו, כי עד כה הגיעו רק בודדים, והם שוכנו בבניינים הנפרדים לפליטים ובבניינים אחרים לפליטות. עכשיו שבאה משפחה שלימה – שיכן אותם במעונו.

רק אחרי כה ימים, התברר כי הרב עצמו, שפינה את דירתו, ישן מדי לילה על ספסל בבית הכנסת... לימים סיפר יהודי בבדיחותא, שהיה לו בסוסנובצה "בנק" בשותפות עם הרבי, שכן שניהם ניצלו את ספסלי בית המדרש ('בנק' – בידיש – ספסל) למנוחת לילה...

דבריו נשמעים

חז"ל קובעים, כי כל מי שיש בו יראת שמים 'דבריו נשמעים'. מסתבר, שהשפעתו הייתה רבה אפילו על שאינם בני ברית.

יהודים רבים שהיגרו אחרי השואה לאמריקה, רבנים זכו להטבה, כיוון שהממשל האמריקני הבין את חשיבות הבאת אנשי דת, שיטפלו בצאן מרעיתם.

השגריר האמריקני בפולין הורה, כי מי ש'הרב אנגלארד מסוסנוביץ' יאשר שהוא 'ראבין', יהיה מוכר בתואר שכזה, באמרו כי מלה שלו מתקבלת בלי עוררין "זהו רב יהודי אותנטי מלפני המלחמה"..

הרבי פעל בסוסנובצה במשך קרוב לשלוש שנים, משנת תש"ה עד נת תש"ח. באותה עת, כאשר אזור סוסנובצה התרוקנה במהירות כמעט מיהודים, נסע לצרפת. שם בעיירה 'הנוביל' שליד פאריז היה קיבוץ גדול של פליטים מיהודי פולין. להזמנת ידידים ומעריצים מאנשי קהילת סוסנובצה שהשתקעו בינתיים בארצות הברית, נסע לארה"ב, ושהה במחיצתם עד שנת תשי"ב.

באמריקה קיבלו בהדרת קודש את דמותו של 'הרב מסוסנובצה'. סיפר יהודי, שהיה באותה עת ילד בניו-יורק, כי אביו, יהודי חסידי, קרא לו באמרו: "רצונך שתראה איך היה נראה רב פולני [א' פוילישע רב] לפני המלחמה?" לקח אותו לבית מדרשו של של 'הרב מסוסנובצה' ואמר לו: "כך בדיוק היה נראה רב מלפני המלחמה!"

מיראי הוראה היה. הציעו לו להעניק כשרות למפעלים, בהבינם שדמותו תיתן גושפנקא סמכותית ורבת-השפעה. אולם הרב דחה רעיון כזה על הסף. בהטעימו כי אם הוא צריך לתת הכשר, יהיה עליו להעביר את דירתו לשטח המפעל. "כי איך יכול אני לשבת בביתי ולתת הכשר, מבלי לדעת מה נעשה שם במפעל"!

לעצמו הקפיד באמריקה שלא לאכול בשר כלל, אלא משחיטתו של השוחט שהיה בקהילתו בסוסנובצה ואחרי כן בביתו באמריקה, הרב שלמה וואלף צווייגנהפט, שנפטר אשתקד. גם בארץ ישראל נהג אפילו בשמחות משפחתיות, לאכול רק בשר שהוכן בביתו.

כאשר הספיד את אחיו, הרה"צ רבי יעקב אלימלך, אמר כי הכתוב מספר על מרדכי היהודי "אֲשֶׁר הִגְלָה.. עִם־הַגְּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָה"³⁵. ולכאורה מהו כפל הלשון? אלא ללמדך, כי יש מצב שיהודי היה במאסר, אבל כאשר השתחרר מהכבלים הוא שוכח הכול. אולם יש יהודי, שגם אחרי שהשתחרר מהכבלים הוא ממשיך לחיות את 'גלות ירושלים'. לאחר מכן הוסיף משפט 'מעולם לא הייתי באמריקה'... ושמא תאמרו, הרי התגוררתי שם? – נכון הוא, אבל לא 'הייתי שם'... המשכתי לחיות את המציאות של הימים שלפני החורבן...

הוא גם שמר עמוק במדעיו את הזכר לחורבן. כאשר השתתף בשמחת 'חומש סעודה' לאחד מנכדיו, זלגו עיניו דמעות. לשאלת בנו, הסביר כי ראה קבוצת ילדי ישראל משתתפים בשמחת 'חומש סעודה' ונזכר בכל אותם ילדים שנרצחו על קידוש השם ולא זכו למעמד הזה.. ואכן, אחד המעמדים

³⁵ אסתר ב, ו.

המרטיטים אצלו היה בעת אמירת 'הושענות' כאשר היה מגיע לקטע 'הושענא למען קדושים המושלכים באש' היה אומר זאת בקול רעש גדול כשהוא נסער ונרגש וכל כולו כלהבת אש, כמו רואה הקדושים למול עיניו...

אדמו"ר מראדזין

בשנת תשי"ב, נענה לקריאת אנשי שלומנו שרידי ופליטי חסידי ראדזין שהתלכדו בארץ הקודש, ועלה לארץ ישראל. כאן הקים את ביתו מחדש, עם הרבנית הצדקנית ע"ה, מגזע תרשישים, אישיות רמת מעלה שעמדה לימינו במסירות, ורב חלקה בהקמתו מחדש של 'בית ראדזין'.

בשנת תשי"ג התקיים מעמד נרגש של הכרתו לאדמו"ר מראדזין, ממשיך שלשלת הזהב של רבותינו הקדושים זי"ע, חותנו האדמו"ר הקדוש רבי מרדכי יוסף אלעזר ליינר זצללה"ה בעל "תפארת יוסף", ובנו גיסו כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש רבי שמואל שלמה זצוק"ל, שעלה בסערה השמימה על קידוש השם ביום כ"ט אייר תשי"ב בגטו וולודבה. במעמד זה, בנוכחות שרידי וזקני חסידי ראדזין, אשר קיבלו על עצמם בהתלהבות ובחרדת קודש את מרות הרבי, שרבים עוד זכרוהו מימי ההוד והתפארת בחצר הקודש בראדזין מלפני החורבן.

'רפאנו' ב'מודה אני'...

היה נותן את נפשו וליבו עבור החסידים. אופייני הסיפור שסיפר בשם סבו זקנו, כי כאשר היה ילד קטן, בא מישהו ושאלו: 'מה צריך לעשות אם יש חס וחלילה חולה?'

"אז מזכירים אותו בברכת 'רפאנו' ב'שמונה עשרה' – השיב הילד.

"לא לא, בני! – תיקן אותו אביו – חולה צריך להזכיר כבר ב'מודה אני' מיד עם ההשכמה, תוך כדי פקחת העיניים, יש לחשוב על היהודי החולה..."

כמה מיצה הסיפור הזה את הרבי מראדזין עצמו. כי כאשר באה לפניו צרה, חלילה, היה ממש מוטרד וכואב זאת כל היום. הרגיש את צרת הכלל והפרט, בצרתו האישית שלו.

פעם אמר, כי בכוונתו לדבר בשולחנו הטהור ולעורר אודות נושא מסוים. אולם לבסוף שתק ולא השמיע דברי תורה. משנשאל על כך, השיב: 'בסוף השולחן יושב יהודי פלוני, והוא עוד עלול לחשוב כי כוונתי עליו, והוא עשוי להיפגע מזה'. העדיף 'מנה בתקלא, שתיקה בתרי'.

מסירות נפש מהי?

25

באחרית ימיו חלה ונחלש. בבית החולים 'מעניי הישועה' טיפלו בו במסירות שאפשרה לו, בסייעתא דשמיא, להמשיך ולזכות באריכות ימים בכבוד. פעם, אחרי שנה וחצי של אשפוז בבית החולים, והוא על מיטת חוליו וגופו הטהור חולה ותשוש, רמז לבנו שיביא לו כוס תה. תוך כדי כך העיר, כי היה צריך לשתות כבר בתחילת הלילה, אלא שחשש פן יהודי אחר הישן בחדר יתעורר כאשר יקרא ויבקש...

כמה יאים הדברים אשר אמר פעם, המסבירים את רגעי הגבורה החלושים האלה: "מסירות נפש מהי? – כאשר אפסו ותמו כל הכוחות, ועושים את המצווה למרות זאת..."

עיניו צופיות

השתתף הרבי בשמחת 'חלאקה' של נכדו שיחי'. חילק 'לחיים' וברך את הקהל: "אם ירצה השם, כולנו יחד נשתתף יחד בחתונה של הילד הזה, ואנוכי אהיה אי"ה מסדר הקידושין".

הבחין הרבי סביבו באנשים המשתאים, כי כבר היה אז בן שבעים וכמה, העיר להם: "כן כן, זה שאני עומד פה היום, הוא יותר נס מאשר להיות בחתונה שלו".

ואכן זכה הרבי להיות מסדר הקידושין בשמחת נישואיו של הילד, ואפילו זכה להיות סנדק בברית של בנו, הנין, כמה שבועות לפני שנכנס לבית החולים.

לא שכחתי...

כנהוג, היו חסידים באים אליו ומבקשים 'להזכיר' את עצמם לטובה.

והרבי היה מתחייך ואומר: "להזכיר? אני מעולם לא שכחתי, בכדי שיצטרכו 'להזכירני'..."

בוודאי יהיה הרבי זצ"ל למליץ יושר גם במקומו בישיבה של מעלה בבחינת "וְאַבְרָהָם עוֹדְנוּ עִמָּד לְפָנָי ה' ³⁶" לשמחה ולטוב לבב לעדתו ולכל בית ישראל.

AA

³⁶ בראשית יח, כב.

”יסור יסרני י-ה, ולמוות לא נתנני..”

סיפור ההצלה המופלא

של אבי מורי הרה"ח ר' מרדכי (מוטל) רייכמן זצ"ל, יחד עם האדמו"ר מראדזין כ"ק הרה"צ מורנו רבי אברהם ישכר זצוק"ל זי"ע

מתוך קונטרס "נחלת טובה" על המועדים

שיצא לאור על ידי בנו הג"ר אברהם אהרן רייכמן שליט"א

ר"מ ומשגיח רוחני בישיבת בית שמעיה ב"ב

ימי הספירה, תש"ג. וולודאבה, מזרח פולין.

לאחר שהגרמנים ימ"ש החליטו לחסל את הגטו היהודי בעיר 'וולודאבה' [כפי שנקרא בלשון הרשעים 'יודען-ריין'], היה זה בערב שבת קודש. הגרמנים ימ"ש הוציאו את כל היהודים ממחבואיהם, ואחר כך שרפו את כל האזור היהודי בוולודבה במגמה להבריח את שאר היהודים המתחבאים מהבונקרים שבהם הסתתרו ולחסלם.

הבונקר שבו הסתתרה משפחת האדמו"ר הקדוש רבי שמואל שלמה הי"ד, לא נפגע בשריפה, אך תוך כדי חיפושיהם של הגרמנים ימ"ש בסיוע עוזריהם הפולנים, שנמשכו במהלך יום השבת, גילו את הבונקר וקראו לכולם לצאת. כולם יצאו, פרט להרה"צ הרב רבי אברהם ישכר אנגלארד, גיסו של האדמו"ר רבי שמואל שלמה הי"ד. הגרמנים ירו לתוך הבונקר מחשש שיש כאלה שלא יצאו, אולם בדרך נס הוא לא נפגע. הגרמנים חיסלו בירייה את כל היוצאים, ה' יקום דמם, והרב ר' אברהם ישכר נותר לבדו מכל משפחתו.

הוא נשאר בבונקר עד מוצאי שבת קודש, ואז בחסות החשכה רץ אל הבונקר שבו הסתתרת עם זוגתי ושתי בנותי הי"ד, הוא נכנס לבונקר בבכייה קורעת לב וסיפר את אשר אירע לבני משפחתו של האדמו"ר הי"ד [הרבי כבר לא היה אז בין החיים, הוא נרצח על קידוש השם עוד באייר תש"ב, הי"ד הקדוש], ומכיוון שנותר לבדו בקשני שאבטיח לו 'בתקיעת כף' שבכל מקום אשר אלך אקחהו עמדי. ניסיתי לשכנעו כי ה'תקיעת כף' מיותרת לחלוטין, אך הוא עמד על שלו, לימים התברר כי 'תקיעת כף' זו הייתה סיבה מאת ה' להציל את חייו.

לאחר כמה ימי שהייה בבונקר שבביתי, התחלנו לחשוש שמא יגלונו הגרמנים, והחלטנו לברוח ליער, שהיה מרוחק כמה עשרות ק"מ מהעיר.

ביער פגשנו כמה עשרות מבני העיר שגם הם נמלטו ליער, כל משפחה חפרה לעצמה בור, וכך שהינו ביער כחודש ימים. כל אחד מראשי בתי האב דאג למזונות בני ביתו, על ידי שבלילה יצאו ללקט ירקות משדות הגויים הסמוכים ליער.

נוכחתי לדעת שעל ידי היציאות בלילה נוצרו עקיבות בעשב שגדל סביב מקומות המחבוא, וחששתי שהגרמנים יגלונו. הגעתי להחלטה, שצריך לחפש מקום מחבוא ביער אחר. כולם הסכימו שאצא בלילה לחפש מקום חדש, ובלילה שלמחרת אחזור ואביא את כולם למקום החדש. הרב ר' אברהם ישכר התעקש, שרוצה להתלוות אלי, אך אני סירבתי לו שהרי הליכה של שניים מסוכנת יותר, אך הוא לא וויתר והזכיר את תקיעת הכף שנתתי לו.

נאלצתי לקחתו עמי, למחרת בלילה חזרנו ומחזה מחריד נגלה לעינינו: כולם היו הרוגים רחמנא לצלן, כולל זוגתי ושתי בנותיי, לא נותר לנו אלא לקברם באותם הבורות בהם הסתתרנו.

בשוטטנו ביער, פגשנו פליט נוסף מהעיירה, והוא סיפר לנו על טחנת קמח סמוכה ליער, ששם יש קבוצת עובדי כפייה יהודים העובדים תחת ידי הגרמנים ימ"ש. הלכנו לשם, ונסינו להצטרף אליהם, אך הם [הקבוצה] סירבו לצרפנו, מחשש שהגרמנים יגלו את השינוי במספר העובדים. לאחר זמן התברר שהסירוב שלהם היה סיבה מאת ה' להצילנו.

מחוסר ברירה, נכנסו לטחנת הקמח שהייתה עזובה, שומר הטחנה שם לב שנכנסנו אך התעלם מכך. שהינו בטחנה בערך יומיים, ביום ששי שמענו קול המולה. הצצנו מהחלונות, ולנגד עינינו נגלה מחזה נורא: כל עובדי הכפייה הועמדו בשורה חזיתית, והגרמנים ימ"ש ירו בכולם למוות.

חששנו ששומר הטחנה יספר לגרמנים על הימצאותנו שם, והסתתרנו במגורות הקמח הגדולות שבטחנה. ואכן אשר יגורנו בא לנו, כי הגרמנים ימ"ש, בהדרכת השומר, חפשו אחרינו בשטח הטחנה, אך לא העלו בדעתם לפתוח את המגירות של הקמח.

לאחר שהתייאשו מלמצוא אותנו, נעלו את הטחנה והעמידו שומר מזויין בפתחה, מתוך הנחה שהרעב יכריח את מי שנשאר לצאת, כפי שאכן היה.

שהינו עוד יומיים בטחנה, אך כיוון שמזוננו אזל, הוכרחנו לחפש דרך לברוח מהטחנה אל היער הסמוך. אפשרות המילוט היחידה הייתה, דרך חלונות קטנים בקומה הרביעית של הטחנה.

ההחלטה נפלה על יום ראשון בבוקר, בזמן שהגויים נמצאים בבית התפלות שלהם. קפצנו מגג הטחנה, הקב"ה זימן לנו חבילות קש שהיו מונחות על הקרקע מאחורי הטחנה, וכך קפצנו בשלום והתחלנו לברוח לכיוון היער.

השומר הבחין במתרחש, וירה אחרינו, אך בס"ד הצלחנו להגיע בשלום ליער. שם פגשנו עוד יהודי מפליטי הונגריה, וכך גדלה חבורתנו לארבעה.

החלטנו לחפור בור ביער שישמש לנו למסתור. את חפירה לקחנו מהטחנה, וכסינו את הבור בתקרת עצים. היה זה בחודש אב תש"ב, שדות הגויים היו מלאות בירקות והעצים בפירות, אגרנו מלאי גדול של פירות וירקות לתקופת החורף הקשה.

אך "רבות מחשבות בלב איש" וגו'. באחד הבקרים יצא היהודי הפליט מהונגריה מהבור, לשאוף אוויר צח, ותוך זמן קצר חזר לבור. שאלתיו לפרש חזרתו המהירה? והשיב, שראה מרחוק כמה 'שקצים' גויים, אך הם לא הבחינו בו.

אמרתי לכולם שחייבים מיד לעזוב את הבור. אותו יהודי ביטל את דבריי וחזר על טענתו שהנערים הגויים לא הבחינו בו ושלא כדאי שנעזוב מאגר כל כך חשוב של מזון. אני עמדתי על שלי כאילו כוח מן השמים דחפני, ומיד פתחתי את כיסוי הבור ויצאתי. הצעתי שבינתיים נברח למקום מרוחק כשני ק"מ מהבור, ונמתין שם עד הערב וראה מה ילד יום. הרב ר' אברהם ישכר ולימים האדמו"ר מראדזין (שליט"א) והבחור השלישי שהיה עמנו הסכימו לדעתי והצטרפו אליי, ואלו הפליט מהונגריה נשאר בדעתו ולא עזב את הבור.

והנה לא עבר זמן רב מאז שעזבנו את הבור, וכבר שמענו את זעקותיו הנוראות של היהודי ההונגרי, ומיד אחרי זה מספר יריות וקולות נפץ. כנראה שהגרמנים ימ"ש הבינו שהיו שם עוד יהודים, ועל ידי העיניים סברו שיגלה את מקום הימצאותם, ולבסוף ירו בו. בערב חזרנו אל מקום הבור, היהודי ההונגרי היה הרוג וכל הבור הרוס.

פחדנו להישאר ביער מחשש שהגרמנים ימשיכו לחפש אחרינו, והחלטתי שנלך לגוי שהיה מוכר לנו בעבר לחם ומים תמורת מטבעות זהב שלקחתי עמי בבריחה ליער, ותמורת מטבעות הזהב נבקש אותו שייתן לנו לשהות מספר שבועות בגורן התבואה שלו. הגוי הסכים לבקשתנו, על מציאות הרב ר'

אברהם ישכר לא ידע, כי הוא לא היה יוצא עמנו לקניית הלחם והמים. מכיוון שנודע לו שאנחנו שלושה, עלתה חמתו בו ושיסה בנו כלביו וגרשנו מהמקום.

מחוסר ברירה חזרנו לוולודבה, לבונקר שבביתי והסתתרנו שם. היה בידינו מחצית הלחם ושני בקבוקי המים שקנינו אצל הגוי. משאזל המזון, נסינו לצאת בלילה ולבקש מגויים מכרים שימכרו לנו לחם ומים תמורת מטבעות זהב, אבל אף אחד לא נעתר לנו.

לאחר יומיים ששום דבר לא בא לפינו, הוכרחנו לחזור אל היער. החלטנו לעשות זאת במוצאי שבת, שאז הגויים לא מסתובבים ברחוב וגם הגויים שבסביבת היער מצב רוחם מרומם ויש יותר סיכוי שיסכימו למכור לנו לחם ומים. הקפנו את העיר מסביב בכדי לא להיתקל בגויים ובמשמרות הגרמנים ימ"ש, עד שהגענו לדרך המובילה אל היער.

לאחר שהלכנו כברת דרך, נעצר הרב ר' אברהם ישכר ואמר, שכוחותיו אפסו לגמרי ואינו מסוגל בשום אופן להמשיך ללכת.

לא הייתה לנו ברירה אלא להשאירו בצד הדרך בין העשבים הגבוהים. עשיתי לעצמי סימנים שאוכל למוצאו כאשר אשוב עם לחם ומים שנקנה אצל הגוי, והגענו לגוי. הוא נעתר להפצרותינו ומכר לנו חצי ככר לחם ושני בקבוקי מים, מכסה שבוועית של אכילה ושתייה לשלשה אנשים.

חזרנו בשמחה למקום בו השארנו את האדמו"ר. על פי סימנים איתרנו את המקום המדויק, אך לא מצאנו אותו. מיששנו בכל האזור, קראנו בשמו בקול רם, ואין קול ואין עונה.

לאחר כמחצית השעה של חיפושים, התחיל הבחור שנלווה עמנו להאיץ בי שאין טעם להמשיך בחיפושים, שבוודאי הגויים גילוהו ולקחוהו והשחר כרב מתחיל לעלות, ואם לא ניכנס למעבה היער בוודאי ניתפס על ידי הגרמנים.

השתכנעתי מדבריו הצודקים, והתחלנו לצעוד יחדיו לעבר היער. לאחר הליכה של כשני ק"מ נעצרתי, כשבמוחי מנקרת מחשבה שלא נתנה לי מנוח: אני מפקיר אדם חי למוות בטוח על ידי הגרמנים! הלטתי אפוא לשוב ולחפשו בשנית. הבחור הופתע מאוד וניסה להניא אותי מלחזור, אך אני באחת, ובשום פנים ואופן לא יכולתי להשלים עם העובדה שאנו מפקירים אדם חי למוות בטוח. דרכינו נפרדו אפוא, אני חזרתי לכיוון המקום שבו השארנו את האדמו"ר, והבחור צעד לעבר היער. אולם תוך זמן קצר חזר בו הבחור מדעתו, והצטרף אליי.

חזרנו למקום שבו השארנו את האדמו"ר, והנה לתדהמתנו מצאנו אותו עומד באותו מקום שכה הרבינו לחפשו! שאלנו אותו מדוע לא נענה לקריאותינו? והשיב שלא ידע מה נעשה סביבו וכנראה שכב מעולף, ולפתע הרגיש שאיזה כוח עליון בא ומעמיד אותו. לשמחתנו לא היה קץ. נתנו לו לשתות מעט מן המים, ולאכול מעט מן הלחם, ואז שבה אליו רוחו.

היום כבר החל להאיר, ולא הייתה אפשרות להגיע ליער, גם המטר הסוחף שהחל לרדת לא אפשר להגיע ליער. היינו אובדי עצות, והנה לפתע נגלה לעינינו גורן גדול בין השדות. החלטנו להיכנס לתוכו ולפחות להישאר בו עד הלילה, מתוך ידיעה שביום ראשון אין הגוי בא לגורנו. מה שעייב בעדנו, שהגורן היה סגור, אך כיוון שהייתה לו דלת כפולה, הצלחנו לדחוק דלת אחת לכיוון פנים והשנייה לכיוון חוץ, וכך הצלחנו להידחק פנימה בין שני סדקי הדלתות.

הרגשנו כמו גן עדן, השתרענו במנוחה על חבילות התבואה. החלטנו שנוכל להישאר זמן ממושך יותר בגורן. כאשר הגוי בא לדוש בתבואה, נוכל להתחפר פנימה מתחת לתבואה.

לקראת הבוקר חטטנו בגדיש, ונכנסנו מתחת לחבילות וכסינו את המקום שלא יהיה ניכר מבחוץ. וכך שהינו שם עד השחרור.

בסופו של דבר נוכחנו לדעת, שגורן זה הזמין לנו הקב"ה להצילנו. אילו היינו מגיעים ליער, מי יודע אם היינו מצליחים לשרוד שם בחורף הקשה והקר של יערות פולין. בגורן היינו מוגנים בפני הגשם והקור. כל זאת נתגלגל מחמת שלא מצאנו את האדמו"ר ומכוח זה התעכבנו ולא יכולנו להגיע ליער.

נסתרים דרכי ה'!

בעת שהותנו בגורן, היינו יוצאים כל מוצאי שבת אל הגוי, והוא מכר לנו חצי לחם ונתן לנו רשות למלא שלשה בקבוקי מים מהבור שבחצרו. כל אחד מאתנו קיבל שליש ממוצאת הלחם, ובקבוק אחד של מים למשך כל השבוע.

באחת מיציאותינו במוצאי שבת, ראינו שכל הדרך זרעה בשיירי מזון, קופסאות שימורים ריקות, דבר שהעיד שהחזית הרוסית-גרמנית נמצאת בקרבת מקום. הלכנו כל הזמן בפחד, שמא ניתקל בצבא הגרמני.

הגענו לגוי, בדרך כלל היה ממתין לנו בחצר ומשאיר מנורה דולקת. אך הפעם לא היה שם. הכול היה חשוך וסגור. דפקנו בשקט, ומשלא נענינו שבנו כלעומת שבאנו בידיים ריקות. כך עבר עלינו כל השבוע בלי אוכל ובלי מים.

בסעודת אירוסין של כ"ק אדמו"ר שליט"א
באמצע כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל
אוחז בכתף הרה"ח ר' מרדכי (מוטל) רייכמן ז"ל [משמאל]
בקצה השמאלי כ"ק מרן אדמו"ר מסטריקוב זצ"ל

כ"ק מרן זצ"ל יושב ודורש בסעודת יארצייט בבית מדרשו בקרונהייטס, נ. י.

במוצאי שבת הבא חזרנו לגוי, ואז קידמנו בשמחה, שאל לשלומינו, אשתו הוציאה לנו סיר עם תפחי אדמה. התפללנו על קבלת הפנים, ואז שאלו אותנו האם איננו יודעים שאנו כבר משוחררים? הצבא הרוסי כבש את האזור, ובוולודבה כבר יש משטרה יהודית.

קשה היה להאמין, אך התנהגותם של הגויים שכנעה אותנו. את התפוחי אדמה לא אכלתי, אך בקשתי מעט לחם ומים. ביקשנו מהגוי שיודיע למשטרה היהודית על הימצאותם של שלשה פליטים חולים באזור הגורן. בבוקר חכינו בצד הדרך, ואז באה עגלה עם שוטרים יהודים והחזירה אותנו לוולודובה.

אילו היה אחר מספר לי סיפור זה, לא הייתי מאמין. חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו!

בשולי הדברים:

'עד כאן הסיפור, כפי ששמעתי מפיו של אבי מורי בשנת תשמ"א. הדברים נכתבו מחדש בימי האבל על פטירת האדמו"ר הרה"צ רבי אברהם ישכר אנגלארד זצ"ל בשלהי חודש תשרי תשס"ו.

יש לציין, כי האדמו"ר זכר היטב את ההצלה שזכה לה על ידי אבי מורי זצ"ל, וכל חייהם היו בידידות עמוקה וקרובה מאוד. אחד הביטויים לקשר נפשי עמוק זה היה, בהשתתפותו של האדמו"ר בכל השמחות המשפחתיות שלנו גם כאשר היה כרוך אצלו במאמצים גדולים, בא במיוחד מארצות הברית למסיבת הבר מצווה והחתונה שלנו.

וכאשר זיכנו הקב"ה בבננו בכורנו הרב ר' יעקב שליט"א, שהיה נכדו הראשון של אבי מורי זצ"ל, הא האדמו"ר מבית מדרשו שברחוב אהרונסון, לבריתו שהיה ביום ראש השנה, ונתכבד בסנדקאות.

בשנותיו האחרונות, כאשר ההליכה הייתה קשה על אבי מורי, היה בא האדמו"ר בכל מוצאי תשעה באב (השחרור היה בתשעה באב) עם צנון, מאכלם ביער, לחגוג את יום השחרור והנס ולהודות להקב"ה על נס הצלתם. ולאחר פטירתו של אבי מורי זצ"ל היה מתקשר אליי האדמו"ר בכל מוצאי תשעה באב שנשתה 'לחיים' להודות להקב"ה על נס ההצלה.

האבא זצ"ל נפטר בכ"ט בניסן שנת תש"ן. יהיו הדברים לעילוי נשמתו'.

תולדות ראשית התפתחות חסידות ראדזין בארץ הקודש

תחת הנהגתו של כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל

(א)

עם עלות הכורת רח"ל על רבבות אלפי ישראל בארץ פולין ובשאר ארצות אירופה, לאחר ישיבה ופריחה בת כאלף שנים, נחרבו גם חצרות הצדיקים האדמו"רים הקדושים והחסידים על רבבות חסידים ואנשי מעשה, תלמידי חכמים וחסידים עליון. בתוך שאר קדושי עם ישראל, עלה על המוקד רבנו הקדוש והטהור מרן אדמו"ר מוהר"ר שמואל שלמה זצוקללה"ה הי"ד מראדזין, ביום המר שבת קודש כ"ט אייר [ערב ראש חודש סיוון] תש"ב בעיר וולודאבה שבפולין, וכל משפחתו הקדושה, ואתו עמו עלו בסערה השמימה על קידוש השם נשמותיהם הטהורות של אלפי חסידי ראדזין, רוב מניין ורוב בניין של חסידות מושרשת ועתיקת יומין זו, רבת התפארת וההוד, יחד עם מאות הבחורים המסולאים בפז, תלמידי הישיבות הקדושות "סוד ישרים" בפולין, בהם השקיע רבנו הקדוש מתמצית דם לבו הטהור, תורה, חסידות צרופה, אהבת תורה ויראת שמים, ד' ינקום נקמת דם עבדיו השפוך.

לזמן מה נדמה היה, כי הקיץ הקץ ח"ו על שושלת קדושה ומפוארת זו, ואיתה עמה נחתם פרק נאדר בקודש של חסידות בית "איזביצא-ראדזין" המעוטרת בשלל גווניה המיוחדים. שרידי החסידים לאחר השואה האיומה, עם שרידי חרב, לצד מתי מעט חסידים שהצליחו למלט עצמם מארץ הדמים בטרם פרוץ הסערה ולעלות לארץ הקודש, הלכו קדורנית ולא מצאו מנוח לנפשם, עצמותיהם היבשות לא מצאו מרגוע.

ואולם, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ברוך ה' אשר לא השבית גואל לחצר הקודש איזביצא-ראדזין, ובנסי נסים [שחלקם המועט כטיפה מן הים מתואר עלי חרט בגיליון הנוכחין] ניצל מן החורבן הנורא ואיום נפשו הטהורה של כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ר אברהם ישכר זצללה"ה, חתנו של כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק בעל "תפארת יוסף" זי"ע, וגיסו ויד ימינו של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ר שמואל שלמה הי"ד, בבחינת 'אוד מוצל מאש'. כ"ק רבנו, שהיה כאמור חתנא דבי נשיאה של כ"ק מרן בעל "תפארת יוסף" זי"ע, ובמשך השנים של טרם החורבן שימש כיד ימינו בקודש של כ"ק מרן הגה"ק רש"ש זצללה"ה בישיבות הקדושות "סוד ישרים" שהקים, הן בשמשו כנשיא הישיבות בפועל, כשהוא מצוי ומתגורר בחצר הקודש דראדזין עמו במחיצתו של כ"ק אדמו"ר זצללה"ה, נמלט יחד עם החסיד המקורב הר"ר מוטל רייכמן ז"ל ליערות פולין

(על פי צוואת קדשו של כ"ק מרן זצ"ל"הה, ולאחר עליית מרן הי"ד בסערה השמימה על קידוש ה'), ובנסי נסים שלא יתוארו שרדו את החורבן האיום.

בשנים הראשונות שלאחר החורבן, שימש כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל ברבנות העיר "סוסנובצה" שבפולין, עיר רבנותו של אביו הגה"ק מוהר"ר ישעיהו זצ"ל, אשר נהרג על קידוש ה' בשנות המלחמה (ביום ער"ח סיוון תש"ב באושוויץ). בסוסנובצה זו פעל מרן גדולות ונצורות בקרב אלפי הפליטים מאחינו בני ישראל, אשר עברו שם בדרכם ממחנות ארץ הדמים גרמניה וממזרח מכיוון ברית המועצות כשהחלו לחזור הפליטים משם, שהחלו להתרכז בעיר זו בתור 'תחנת מעבר' לעבר ארץ הקודש או לאמריקה ולשאר ארצות, הקים "תלמוד תורה" לשרידים שעלו ובאו ממדינות רוסיה ובוכרה, הקים מטבחים כשרים וסידר קידושין למאות זוגות משארית הפליטה. גמל חסד לאלפם בגופו ובממונו הדל, כשהפקיר עצמו למען הזולת, חיזק לבבות שבורים בעצה ותושייה, בסעד ובתמיכה.

בינתיים, הקהילה החלה להתחסל בצעדי ענק עם עזיבת שארית הפליטה ליעדיו הסופיים, רבנו נשאר מן האחרונים בתור קברניט האחראי לגורל נתיניו, כשאינו דואג לנפשו אלא לנפשות השבורים והרצוצים ומשים מקום עצמו באחרונה. בשלהי שנת תש"ח, לאחר שרשם פרקים מזהירים בהצלחה ובעידוד, בהחזרה לאידישקייט בתנאים האיזומים של אחרי המלחמה ובהשבת לידי יהודים אובדים בחשאי מידי מלתעות הכמורה לידיים יהודיות, פרק שלעולם לא דיבר עליו וקמץ פיו ולשונו, כשסוף סוף לא נשאר כמעט יהודים בעלי תודעה בארץ ניכר, עזב רבנו הכול מאחוריו ומילט את נפשו יחד עם ספריו היקרים לו כנפשו, והשים פעמיו בתור תחנת מעבר לעיר הנוביל שבצרפת, שם התרכז קהל חשוב של פליטים שהתבססו לפי שעה בעיר זו.

לאחר שהות קצרה בהנוביל כאמור, נסע רבנו למדינת אמריקה, והגיע לחופי העיר ניו יורק רבתי. בעיר זו ובפרבריה הרבים, התרכז באותה תקופה קיבוץ של יוצאי העיר 'סוסנובצה' שבפולין, יהודים ששהו תחת צל כנפי רבנו בפולין הדוויה שלאחר החורבן, מהם כאלו שעוד זכרו את ימי התפארת של הקהילה הקדושה בהנהגת אביו של רבנו, הגה"צ רבי ישעי'לה הי"ד. קהילה זו, הכתירה את רבנו כאלוף לראשה, בתור "הרב מסוסנובצה", והכינו עבורו 'בית המדרש' ובית מגורים בשכונת 'קרונהייטס' שבברוקלין (שפעל עד לשנותיו האחרונות של רבנו, ומניין על שמו עדיין שרד בנקודת מגורים זו תחת השם "מניין סוסנובצה").

בתקופה זו, שלאחר התלקטות העצמות היבשות, ולאחר תהפוכות שונות שעברו בתקופה זו על יושבי ארץ הקודש (ד' יגאלנו במהרה), הגיעו רוב מניין ובניין של חסידי ראדזין הנשארים לפליטה, שמרביתם התרכזו אז בארץ ישראל, לכלל החלטה, שלאחר החורבן הנורא של חצר הקודש, יש להכתיר את כ"ק מרן זצ"ל, האיש אשר רוח בו, שהינו המתאים ביותר לשמש כאיש על העדה אשר יצא לפנייהם ואשר יבוא לפנייהם, אשר יוציאם ואשר יביאם. ובתור חתנא דבי נשיאה של מרן התפארת יוסף זי"ע, וגיסו ויד ימינו בקודש של מרן אדמו"ר הרש"ש זי"ע הי"ד, עברה גם השמועה בלחישת איש מפי איש מפי היחידים ששרדו את התופת במחיצת מרן זללה"ה, ולפיה בעיצומם של ימי עברה וזעם, בעמק הבכא, בגטו וולודבה בה שהה במחיצת מרן אדמו"ר רש"ש הי"ד, פנה פעם מרן אל גיסו רבנו זצ"ל, כשהוא אומר לו בזה הלשון: "אברומ'לה, שב נא על הכיסא והתלמד במלאכת הקודש, אינני יודע בנסיבות הימים הטרופים כמה זמן אוכל עוד למשוך במצב איום ונורא זה לבל יבלע לנו חלילה, והרי העדה זקוקה ל..." (מפי השמועה מעדים נאמנים בשם הרה"ח ר' מוטל רייכמן ז"ל, שניצול ביחד עם רבנו). אי-לכך, פנו החסידים אל רבנו זצ"ל לגולת אמריקה, שיואיל נא לבוא ולבקרם בארץ הקודש.

מרן זצ"ל, לאחר עיכובים חוזרים ונשנים, ואחר לבטים שונים, נענה לפנייה זו, ואכן הגיע אדמו"ר זצ"ל לארץ הקודש. וביום כ"ט באייר (ערב ר"ח סיוון) תשי"ג, בעצם יומא דהילולא של כ"ק גיסו מרן הרש"ש זי"ע הי"ד, הוכתר מרן לנושא וממשיך שושלת הקודש של חסידות ראדזין, מני אז נפתחה והחלה תקופה חדשה בחיי חסידות ראדזין בארץ הקודש לאחר החורבן הגדול.

בעיר תל אביב, כבר שכן מקודם בית החסידים הראשון דראדזין בא"י (נפתח עוד בשנת תרצ"ה), ואולם תיכף לקבלת הנשיאות בידי מרן אדמו"ר זללה"ה, שינס מותניו וכך נפתחו במשך זמן קצר 'שטיבלעך' של חסידי ראדזין בערים נוספות בארץ ישראל, ובראשם השטיבל בירושלים עיה"ק ת"ו, השוכן כבוד בבניין ישיבת 'חיי עולם' בסמיכות ל'כיכר השבת' הנודע, וכן השטיבלעך בעיר חיפה, כשלאחר מכן נוספו בעיר פתח תקווה, נתניה ועוד.

ואולם "גולת הכותרת" בפעולותיו הק של מרן אדמו"ר זצ"ל, היה בפתחתה של הישיבה הק' "סוד ישרים" דראדזין בעיה"ק ירושלם ת"ו (ישיבה שהתקיימה במשך שנים אחדות ושמה יצא לפנייה בהוציאה מביו כתליה פרי הילולים לתפארה, ביניהם מרביצי תורה ויושבי על מדין).

בינתיים, לרגל נסיבות מיוחדות שהזמן גרמן, עבר מרן זללה"ה עם משפחתו אשר הקים מחדש לאחר החורבן, לגולת ארצות הברית, שם כיהן במשך כל

השנים ברבנות בית המדרש של קהילת אנשי סוסנובצה, כאמור. שמו היווה מגדלור לכל הסביבה, עבור פליטי חרב מאנשי פולין שעברו מדורי הגיהנום, הם מצאו אצלו אוזן קשבת ולב מבין, ומעל לכל חום אנושי וקרבה משפחתית.

אולם למרות שבמשך הזמן התארכו הימים מסיבות שונות, ושהייתו של מרן נמשכה מעבר למתוכנן, אולם עיניו וליבו היו נתונים לאנשי שלומנו בני ארץ הקודש כל הימים, כאשר במשך כמעט כל שנה ושנה זכו עדת אנשי שלומנו שלא יכלו להמתין לרגע הופעתו בקודש, לביקור כבן חודשיים בעיקר בקיץ, ובכל פעם ופעם נערכו 'סעודת הילולא' וכן שבתות מיוחדות של התעלות בשטיבלך השונים שבערי השדה כגון חיפה, נתניה ותל אביב ועוד. במשך כל אותם ביקורים קדושים להם זכו החסידים בא"י, התענגו הם על הרעפת האהבה ושפע החסידות ותוכן דברי תורה אשר הרעיף רבנו על ראשם, ואלו במשך שאר הימים כשרבנו ישב בחו"ל נמשך קשר המכתבים בין התם להכא ובין הכא להתם, כאשר עיני הכול מייחלות לבוא רבנו להשתקע סופית בא"י.

[המשך יבוא אי"ה]

ב"ה יום א' פ' פנחס תשי"ד לפ"ק נויארק יע"א

לכבוד אהובי ידיד נפשי היקר הרב הג' החו"ב איש האשכולות יקר רוח חכם ונבון כש"ת ר' יוסף גאלדשטיין שליט"א..

אחדשכ"ת באהבה רבה. בוודאי ידוע לכם אשר במשך השנתיים האחרונות היינו בארצנו הקדושה, ב"ה נשאתי אשה בת גדולים ממדינת פולין, והשי"ת יעזור ואזכה לבשרו בשורות טובות וידיעות משמחות ולהתבשר זה מזה באך טוב סלה...

ועתה ב"ה אוכל לבשרו כי במשך היותי בא"י נתארגנו כל אנ"ש חסידי ראדזין וכדיום נמצאים ב"ה איזה מאות חסידים ת"ח יראים ושלימים ואנשי מעשה, והרבה בתי חסידים בעיירות שונות בארץ כמו ירושלים עיה"ק תל אביב חיפה ופתח תקווה ועוד. ייסדנו שוב ישיבת "סוד ישרים" ישיבת ראדזין בעיה"ק ירושלים, הישיבה מתקיימת והולכת ומתפתחת, וכבר היא כהיום כאחת הישיבות הכי מפורסמות, ויש לנו ראשי ישיבות מגדולי התורה בארצנו הקדושה. וחוף מזה יש לנו 'בית התבשיל' ופנימייה. כמוכן ההוצאות גדולות למאוד. על טיב הישיבה מעידים הרב הגאון מטשעבין שליט"א, הרב הראשי הרב הגאון הערצאָג שליט"א. לזאת מוכרחים אנו לבקש עזרה מאחינו בני ישראל בחו"ל ובפרט ממדינת אמעריקא, ולמטרה זו שלחתי אליכם את מר ר' יוסף גאלדפישער שיחי'... על כן אני מבקש מכבודו בתור אחד מידידנו אשר מעוניין בהתפתחות הישיבה.. להיות לנו לאחיעזר..."

וקטע ממכתב כ"ק מרן זצוק"ל בימי בראשית, ובו מודיע לידידו 'שהתארגנו אנ"ש חסידי ראדזין' ופתחו בתי החסידים, בענוותנותו הרבה אין רבנו מזכיר כלום אודות הכתרתו כאיש על העדה, ומדבר על העניינים כאחד העומד מן הצד ונרתם לעזרת הישיבה הק' שייסד בירושלים עיה"ק...]

כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל במעמד הנחת אבן הפינה לבית ראדזין ואלול תשכ"ד

נואם: כ"ק מרן הרה"צ רבי מאיר מאמשינוב זצ"ל מבית וגן ירושלים

כ"ק מרן זצ"ל בכתיבת אות בספר תורה

שני רבנים הופיעו בלובלין באותם הזמנים. הראשון היה הרב אברהם ישכר אנגלארד, בנו של הרב ישעיהו אנגלארד, שהיה רבה של סוסנובצה. אישיות רבנית נהדרת. אחרי חיסול הגטאות הצטרף לפרטיזנים, וכל זמן היותו ביערות לא בא אוכל טרף לפיו. פגשתי אותו בלובלין בנובמבר 1944 (חשוון תש"ה) ב"בית פרץ", שם התקיים המניין, שמה גם יכולתי לפגוש מספר זעום של יהודים דתיים, שהיו מעוניינים להתפלל תפילה בציבור.

הרב אנגלארד לא נשאר הרבה זמן בלובלין. עם ספר תורה ביד הגיע לעיירה ולודבה Wlodawa ארגן שמה קהילה קטנה וגם, למרבה הפלא, הקים גם מקווה טהרה, בית טבילה תקין, הראשון שהוקם על אדמת פולין המשוחררת.

עם שחרורה של העיר סוסנובצה, חזר למקום כהונתו של אביו, ייסד קהילה במקום ושימש כרבה של סוסנובצה עד שנת 1949 [תש"ט]. (כיום בבני ברק – אדמו"ר של חסידי ראדזין, מוקף חסידים ומעריצים לרוב).

[מתוך ספר "אחרי המבול" מאת הרב דוד כהנא, יו"ר וועד הקהילות הקדושות בפולין לאחר השחרור, תל אביב תשמ"א, עמ' 26]

מימין לשמאל: כ"ק אדמו"ר מסטריקוב זצ"ל, כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל [באמצע], כ"ק אדמו"ר ממודז'יץ זצ"ל בעל "נחלת דן"

"ופרוש עלינו סוכת שלומך..."

כ"ק מרן אדמו"ר מוהרא"י זצוק"ל
במסיבת אנ"ש במהלך 'שמחת בית השואבה'
בסוכת בית המדרש בבני ברק א"י

ברכת

ג מ ר ח ת י מ ה ט ו ב ה

ופתקה טבא

"עננו בזכותא דאברהם רחימא – עננו!"

זכותו יגן עלינו, אמן